

FARKAS JUDIT ANTÓNIA

„ELMONDTÁK CIKKEIKBEN, AMIT ELMONDHATTAK, A TÖBBIT ELHALLGATTÁK”

AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC
A BUDAPESTRŐL TUDÓSÍTÓ OLASZ KOMMUNISTA ÚJSÁGÍRÓK
SZEMÉVEL I.*

„AZ ÁLMOK HAJNALBAN MEGHALNAK”

„Úgy látom, a kommunista sajtó makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy a budapesti felkelés és az azt követő hihetetlen, emberfeletti ellenállás a Grubenyik-tankokkal [Grebennyik – F. J. A.] szemben a fasiszták, a volt horthysta tisztok, a földbirtokosok, a burzsoák és az arisztokraták műve volt. Nem tudok vitatkozni ezekkel a megállapításokkal. Három kommunista kollégám, akik velünk voltak Budapesten – Jacoviello, Bontempi és Perucchi – már elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többit elhallgatták. Bizonyos elhallgatások, bizonyos újságokban ékesszólóbbak minden beszédnél.”¹ Az idézett sorokat Indro Montanelli (1909–2001), a 20. századi olasz közgondolkodás és újságírás egyik legemblematikusabb alakja írta, aki a legolvasottabb napilap, a *Corriere della Sera* különtudósítójaként tíz napon keresztül volt szemtanúja az 1956-os forradalom győzelmének, és a forradalom leverését követő drámai eseményeknek. Montanelli nemcsak tudósításaiban és visszaemlékezéseiben reflektált az olasz kommunisták magyar forradalommal kapcsolatos hazug és cinikus megnyilatkozásaira, hanem a Budapesten töltött drámai napok élményeinek hatására íródott *Az álmok hajnalban meghalnak* című színdarabjában is foglalkozott a témával.

* A tanulmány alapjául szolgáló olaszországi kutatásokat az „1956-os Emlékbizottság” támogatta, „a Magyar Szabadság Éve 1956–2016” elnevezésű programsorozat keretében. A kutatásban és a tanulmány megírásában nyújtott segítségért Giuseppe Liannak, Gulyás Andrásnak és Sallai Eszternek tartozom köszönettel.

¹ MONTANELLI, Indro: *1956 Budapest. A Corriere della Sera kiküldött tudósítója jelenti. (Válogatás Indro Montanelli 1956-ban írt cikkeiből.)* [Ford. PARCZ Ferenc.] Budapest, Püski, 1989. 28. (A továbbiakban: MONTANELLI, 1989.) Eredeti megjelenés: Uő: *Esame di coscienza dinanzi al popolo ungherese. Corriere della Sera*, 1956. november 25. 3.

A darab a nyugati tudósítók főhadiszállásán, a Duna Szálló² egyik szobájában játszódik november 4-én.³ Öt olasz újságíró és fotóriporter – köztük két kommunista lap munkatársa – egy magyar forradalmár lány társaságában a Budapestet megtámadó szovjet tankok hajnali ágyúdörgésére ébred, és feszülten várja a fejleményeket. A forradalomról és annak leveréséről folytatott beszélgetésükből, a különböző reakciók és vélemények ütköztetéséből bontakozik ki a színdarab. A szállodai szobában rekedt, eltérő politikai nézeteket valló újságírók, a magyar forradalmár lány és a telefonközpontot működtető édesanyja néhány órás, indulatoktól sem mentes dialógusa mintegy esszenciáját adja azoknak a vitáknak, amelyeket a magyar forradalom és a szovjet beavatkozás előidézett az olasz belpolitikában és az értelmiség köreibben, de legfőképpen az Olasz Kommunista Párt (a továbbiakban: OKP) tagságán belül. Montanelli fikatív történetében egyedül a – *l'Unità*-nak dolgozó Alberto Jacoviellóról mintázott – félkarú Alberto, a legfontosabb kommunista lap különtudósítója áll a szovjetek oldalán, ítéli el a forradalmat és üdvözli annak leverését. A másik, szintén kommunista, egykori partizán, Sergio – a *Vie Nuove* című kommunista képes hetilap tudósítója, Sergio Perucchi alteregója –, aki a forradalom kitörésétől nyomon követte az eseményeket, és maga is azonosult a szabadságukért fegyvert ragadó magyarok lelkesedésével és örömeivel, a darab végén újdonsült szerelmével, a magyar forradalmár lánnyal elhagyja a szállodát, hogy csatlakozzon az ellenállókhoz, és harcba szálljon a szovjet tankokkal.

Köztudomású, hogy Olaszországban, amely Nyugat-Európa egyik legnagyobb és legbefolyásosabb kommunista pártjával rendelkezett, nemcsak a közvéleményt sokkolta, hanem az Olasz Kommunista Pártban is mély válságot idézett elő a magyarok szabadságtörekvésének vérbefojtása.⁴ Tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy mit láttak, mit írtak vagy nem ír(hat)tak meg lapjukban az olasz kommunista sajtó

² A Duna Szálló Budapest belvárosban, az Apáczai Csere János utcában, a Petőfi-szobor szomszédságában állt. Korábban Bristol volt a neve. A szálloda egykori helyén ma a Marriott Hotel áll.

³ *I sogni muoiono all'alba* (1958). A továbbiakban a színdarab magyar fordítását vesszük alapul: UŐ: Az álmok hajnalban meghalnak. (Színmű két felvonásban). Ford. PARCZ Ferenc. *Tiszatáj*, 2008/4. 3–39. A daraból azonos címmel film is készült 1961-ben Montanelli, Mario Caveri és Enrico Gras rendezésében.

⁴ Vö. ARGENTIERO, Federigo: A „széplelkek” emlékiratai. Az 1956-os olasz kommunista pártellenzék visszaemlékezéseiből. In: *Évkönyv. 2. 1993*. Szerk. biz. BAK János, HEGEDŰS B. András, LITVÁN György, S. VARGA Katalin. Budapest. 1956-os Intézet, 1993. 117–124. – WALCZ, Amarylisz: *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Roma, Ambasciata della Repubblica di Ungheria, 2001. (A továbbiakban: WALCZ, 2001.) – MELIADÒ, Valentina: *Il fallimento dei "101". Il PCI, l'Ungheria e gli intellettuali italiani*. Roma, Liberal Edizioni, 2006. – PANKOVITS József: 1956 és az olasz kommunisták. *Múltunk*, 2007/1. 26–57. (A továbbiakban: PANKOVITS, 2007.) – Horváth Jenő: Magyarország olasz szemmel (1945–1989). *Limes*, 2008/2. 129–142.

– a Montanelli által is említett *l’Unità*, *Il Paese* és *Vie Nuove* – Budapestre küldött tudósítói az 1956-os őszi eseményekről.⁵

A *L’UNITÀ* TUDÓSÍTÓI: ADRIANA CASTELLANI ÉS ALBERTO JACOVIELLO

Jóllehet Montanelli írásaiban az OKP központi napilapja, a *l’Unità* munkatársai közül egyedül Alberto Jacoviello neve tűnik fel több ízben, az orgánumnak már hetekkel Jacoviello Budapestre érkezése előtt a helyszínen tartózkodott egy másik munkatársa, Adriana Castellani (1916–2013), aki a munkáját Prágában folytató Lina Anghel posztját vette át. Castellani – akárcsak kolléganője, Anghel – nemcsak a *l’Unità*nak tudósított, hanem a magyar rádió külföldi szekciójának is dolgozott.⁶

A nem nagy külpolitikai tudósítói tapasztalattal rendelkező Castellaninak nem jutott hálás szerep, hiszen október 24-i helyszíni beszámolója adta meg az alaphangját, és nyitotta sorát a kommunista pártlap sokat bírált magyar eseményekkel kapcsolatos cikkeinek, amelyek joggal váltották ki az olasz közvélemény, sőt a kommunista párttagság egy részének is felháborodását és tiltakozását. Castellanit minden bizonynyal felkészületlenül érte a forradalom kitörése, és nem volt szemtanúja az eseményeknek, nem rendelkezett első kézből származó információval. Függetlenül attól, hogy mit látott, úgy kellett összefoglalnia az eseményeket, hogy azok összhangban legyenek a hivatalos magyar állásponttal, és a Moszkvához hű olasz kommunistákat se bizonytalanítsák el. Az újságíróknak összesen négy cikke jelent meg a lapban.⁷

⁵ Alessandro Frigerio 2012-ben napvilágot látott könyvében a teljes olasz kommunista sajtót vizsgálva mutatott rá arra, hogy miként hamisították meg a híreket és tájékoztatták félre az olvasókat a magyar eseményekkel kapcsolatban. A témánk szempontjából alapvető hivatkozási alapnak tekintett kötet nem foglalkozik behatóan a budapesti tudósítókkal. FRIGERIO, Alessandro: *Budapest 1956. La macchina del fango. La stampa del PCI e la rivoluzione ungherese: un caso esemplare di disinformazione*. Előszó MIELI, Paolo. Torino, Lindau, 2012. (A továbbiakban: FRIGERIO, 2012.) – A Budapestben tartózkodó olasz újságírók tevékenységéhez ld. még: WALCZ, 2001. 20–21, 58. – MOLNÁR János: Külföldi tudósítók az 1956-os forradalomban. [2006] http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (a továbbiakban: MOLNÁR [2006]).

⁶ PRANDI, Elena: Adriana Castellani. *I dolci e le bevande del Patriarca bulgaro*. http://www.odg.mi.it/sites/default/files/2003_03.pdf (a továbbiakban: PRANDI, 2003.) – CALAMANDREI, Silvia: *Un inviato dell’ «Unità» nella Cina dei primi anni Cinquanta*. https://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg17/file/Calamandrei_ns5.pdf – <http://siusa.archivi.beniculturali.it/cgi-agina.pl?T ipoPag=prodpersona&Chiave=53506&RicProgetto=reg-emr&RicVM=indice&RicSez=prodpersone&RicTipoScheda=pp>.

⁷ CASTELLANI, Adriana: Vivace dibattito fra gli studenti ungheresi sui problemi della democrazia e della cultura. *L’Unità*, 1956. október 22. (A továbbiakban: CASTELLANI, 1956a.) 8. – Uő: Scontri nelle vie di Budapest provocati da gruppi armati di contro-rivoluzionari. Grave tentativo reazionario di distorcere

Első két tudósításánál elsősorban a *l'Unità* „testvérlapjától”, a *Szabad Néptől*, illetve az MTI-n és a magyar rádión keresztül szerezte be információit. A forradalom levereése után megjelent két írásában személyes benyomásait is igyekezett megosztani az olvasókkal.

Castellaninak október 23-án jelent meg az első cikke az egyetemisták gyűléseiről.⁸ A lengyelországi történések árnyékában, a lap nyolcadik oldalán a külföldi hírek között található rövid írás azonban éppen a lényegről, a diákoknak azokról a fennálló politikai rendszer demokratizálódását sürgető politikai követeléseiről hallgatott, amelyek rövidesen a forradalomnak is a legfontosabb követeléseivé váltak. A tények egy részének elhallgatása azért is szembetűnő, mert a világsajtó nagy érdeklődéssel és részletesen számolt be a magyar ifjúság aktivizálódásáról és állásfoglalásairól.

Az október 24-én reggel továbbított, és az aznapi szám vezető híreként közölt helyszíni különtudósításában, amely a nyugati, de az olasz sajtóorgánumok közül is az elsők között tájékoztatta a lap olvasóit a forradalom kitöréséről, az elhallgatott tények mellett megjelentek azok a tendenciózus torzítások és valótlanságok is, amelyek az olasz kommunista pártlapokban a magyar eseményekkel kapcsolatban hosszú ideig napvilágot láttak.⁹ A lap a cikk címével – erről mindig a főszerkesztők döntöttek, amit a *l'Unità* regionális kiadásainak címvariánsai is egyértelműen alátámasztanak –, különösen az „ellenforradalmár” és „reakciós” szavakkal egyértelműen kifejezésre juttatta az olasz kommunista pártvezetőség magyar forradalommal szembeni állásfoglalását: *Scontri nelle vie di Budapest provocati da gruppi armati di contro-rivoluzionari. Grave tentativo reazionario di distorcere il processo di democratizzazione.* (Fegyveres ellenforradalmár csoportok összecsapásokat provokáltak ki Budapest utcáin. Súlyos reakciós kísérlet a demokratizálódási folyamat eltorzítására).¹⁰ Castellani hosszú tudósítása felvezetéseként az előző napi Gerő-beszédben és a Kosuth Rádió kora reggeli közleményeiben elhangzott reakciókhoz hasonló minősítéssel, az olvasók félretájékoztatásának leplezetlen szándékával a következőképpen összegezte az október 23-i nap történéseit: „Tegnap este és ma éjjel súlyos zavargások történtek a magyar fővárosban. A népi demokrácia ellenségei először megpró-

il processo di democratizzazione. *L'Unità*, 1956. október 24. (A továbbiakban: CASTELLANI, 1956b.) 1., 8. – Uő: „Ho vissuto giorno per giorno la tragedia della rivolta ungherese.” *L'Unità*, 1956. november 12. (A továbbiakban: CASTELLANI, 1956c.) 1., 7. – Uő: Finalmente è possibile circolare nelle vie di Budapest dove la vita civile sta riprendendo con grande lentezza. Il servizio della giornalista che ha lasciato per ultima la capitale ungherese. *L'Unità*, 1956. november 13. (A továbbiakban: CASTELLANI, 1956d.) 7. – Castellani és Jacoviello cikkeit a *l'Unità* római kiadású lapszámai alapján tekintjük át.

⁸ CASTELLANI, 1956a. 8.

⁹ CASTELLANI, 1956b. 1., 8.

¹⁰ FRIGERIO, 2012. 44.

bálták a népi hatalom elleni demonstrációvá változtatni a Lengyelországgal és a lengyel munkáspárttal szolidáris békés tüntetést, majd amikor bebizonyosodott, hogy e céljukat nem tudják elérni, fegyveres támadást intéztek a rádió székháza ellen. A támadók csapatokba szerveződtek, teherautókat használtak, és még fegyvereket is bevetettek, mindez pedig arra utal, hogy a műveleteket jó ideje előkészítették. A hosszú időn át elhúzódó összecsapásoknak a magyar hírügynökség, az MTI szerint, »néhány áldozata« is van.”¹¹

A békésen tüntető egyetemi hallgatók, munkások, katonák és tisztek közel 100 000-es tömegét állította szembe a fennálló politikai rendszer ellen fellépő „ellenforradalmi”, „reakciós elemek” fegyveres csoportjaival. A cikk szerint a tüntetők a munkás-paraszt hatalmat és a Magyar Dolgozók Pártját éltetve, 1848-as dalokat és proletárindulókat énekelve vonultak a Bem és a Petőfi térre, majd a parlamenthez. Köztudott, hogy a felvonulók az újságírók által írottakkal ellentétben a rendszert bírálták, a pártvezetés és a kormány összetételének megújítását, Nagy Imre miniszterelnökké választását, a szovjet csapatok azonnali kivonulását és új választások kiírását követelték. Ez a transzparenszek szövegeiből is egyértelműen kitűnt. A diákok követeléseit a kinyomtatott és széles körben terjesztett szórólapoknak, falragaszoknak köszönhetően a tömeg osztatlan lelkesedéssel fogadta. Castellani ezzel szemben a szórólapok osztogatásáról, terjesztéséről, mint az első óvatos, reakciós kísérletről, provokációról írt, amit a felvonulók rövidesen elszigeteltek.

Az újságírók a zászlókkal kapcsolatban is valótlanosságokat állított: nemzeti színűeket igen, de vörös zászlókat nem lehetett látni a felvonuláson. A tüntetők, majd később a felkelők a szovjet és kommunista jelképeket, tárgyakat eltávolították, és megpróbálták megsemmisíteni, összetörni, elégetni. Mint az az október 23-i demonstrációról készült fénykép- és filmfelvételekből is jól kivehető – és ezt erősítik meg a szemtanúk beszámolóit is – nemzeti színű és lengyel zászlókkal vonult a tömeg, ezekkel voltak fellobogózva a házak is. A forradalom egyik legfontosabb mozzanatát, azt, hogy a diákok a szovjet elnyomás elleni tiltakozásuk jeléül kivágták a sarló-kalapácsos címet a magyar zászló közepéből, Castellani teljes egészében elhallgatta.

A nap legfontosabb eseményeinek áttekintését folytatva a cikk írója szintén több ízben ködösített, állított valótlanosságokat. Castellani verziója szerint a kormányellenes elemek csoportjai este kilenc után teherautókkal és motorokkal heves támadást indítottak a rádió székháza és a Sztálin-szobor ellen. A tüntetők már kezdettől fogva erőszakosan léptek fel és be akartak hatolni a rádió épületébe, rátámadtak az épületet védő államvédelmisékre. Castellani azt azonban elmulasztotta megemlíteni, hogy

¹¹ CASTELLANI, 1956b. 1.

a rádió épületéhez vonuló, eleinte békés tüntetők körében azt követően kezdett a feszültség fokozódni, hogy a diákok küldöttsége jó ideig nem jött ki az épületből. Cikke második felében – anélkül, hogy az egyetemistáknak a forradalom előkészítésében és kitörésében játszott szerepére egy szóval is utalt volna – hosszan idézett a *Szabad Nép* előző napi, a diákság gyűléseit és politikai állásfoglalását üdvözlő, *Új, tavaszi rügyfakadás* című vezércikkéből, az írásnak azt az intelmét sem mulasztva el szó szerint idézni, hogy fel kell lépni mindenfajta „ellenforradalmi megnyilatkozás” és „provokáció” ellen.¹²

Október 25. és november 12. között a Budapesten tartózkodó Castellanimak egyetlen tudósítása sem jelent meg a lapban, helyettük a *l'Unità* állandó prágai tudósítója, Orfeo Vangelista írásai láttak napvilágot. Erre részben magyarázatként szolgálhat – mint arra Castellani november 12-én publikált cikkének szerkesztőségi felvezetése és maga az újságíró is utalt egy évtizedekkel később vele készült rövid interjúban –, hogy az elkövetkező két hétben nem tudott telefonon kapcsolatot teremteni Olaszországgal.¹³ Az sem zárható ki azonban, hogy Pietro Ingrao, a *l'Unità* római főszerkesztőjének stratégiai döntése volt, hogy Alberto Jacoviello (1920–1996), a lap egyik legrutinosabb tudósítójának, a külpolitikai rovat vezetőjének Budapestre érkezéséig a tapasztaltabb, bár nem a helyszínen tartózkodó Vangelista vegye át a magyar események tolmácsolását.¹⁴ A magyar forradalom véres utcai harcairól beszámoló külföldi tudósítóknak, akik szinte kivétel nélkül férfiak voltak, embert próbáló és életveszélyes körülmények között kellett munkájukat végezni. A visszaemlékezők szerint a legedzettebb haditudósítókat is megviselte az erőszak és a pusztítás mértéke, a fegyveres összecsapások súlyossága.¹⁵

Mielőtt azonban Castellani és Jacoviello november 11-e után megjelent cikkeit bemutatnánk, nagyon röviden érdemes kitérni arra, hogy milyen írások láttak napvilágot a forradalomról ebben a két hétben. Október 25-én jelent meg név nélkül Pietro Ingrao, a *l'Unità* római főszerkesztőjének vezércikke *Da una parte della barricata a difesa del socialismo* (A barikád egyik oldalán, a szocializmus védelmében) címmel. Ingrao egyértelműen kifejezésre juttatta, mi a pártvezetőség véleménye a tör-

¹² Vö. [Sz. n.:] *Új, tavaszi rügyfakadás. Szabad Nép*, 1956. október 23. 1.

¹³ CASTELLANI, 1956c. 1. – PRANDI, 2003.

¹⁴ Castellani visszaemlékezése szerint, amikor utójára beszélt a lap főszerkesztőjével, Pietro Ingrao nagyon aggódott érte, és a lelkére kötötte, hogy azonnal helyezze magát biztonságba az olasz követésén. Castellani el is ment a diplomáciai képviselőre, de már csak egy szék jutott neki, mert sok olasz állampolgár, köztük tudósító keresett ott menedéket, így végül úgy döntött, hogy inkább visszamegy a Duna Szállóba. PRANDI, 2003. – Vö. VARSORI, Antonio: La rivolta d'Ungheria del 1956 nella visione della Legazione d'Italia a Budapest. *Storia & Diplomazia. Rassegna dell'Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri*, 2013/1. 53.

¹⁵ Vö. MOLNÁR, [2006].

tétekről azzal, hogy „ellenforradalmi puccsnak” bélyegezte a forradalmat, és a szovjetek oldalára állt. „Senkinek sem lehetnek illúziói afelől, milyen tragikus és képtelen perspektívát kívántak az ellenforradalmárok Magyarországnak: visszatérést a fehér gárdákhoz, a Horthy-féle fasiszta terrorhoz, az Esterházy-típusú feudális nagyurak rezsimjéhez: visszatérést mindahhoz, ami az országban létezett, mielőtt 1945-ben a szovjet csapatok felszabadították és mindahhoz, amit a szocialista forradalom szétzúzott. [...] Amikor az ellenforradalmárok fegyverei dörögnek, a barikád egyik vagy másik oldalára állunk. Harmadik lehetőség nincs. [...] Holnap lehet vitatkozni és differenciálódni, ma meg kell védeni a szocialista forradalmat.”¹⁶ Ingrao vezércikke mellett az is nagyban hozzájárult az értelmiségi kommunista tagság egy részének felháborodásához, hogy Orfeo Vangelista mindenkin túltéve, a gyűlöletbeszéd, rágalmazás és a féltretájékoztató legválogatottabb eszközeivel kelt ki nap mint nap a magyar forradalom és a forradalomárok ellen.¹⁷

Egy héttel a november 4-i szovjet intervenció után újra jelentkezni tudott Castellani, és időközben Alberto Jacoviello is megérkezett Magyarországra. Neki köszönhetően jelenhetett meg Castellani harmadik cikke november 12-én.¹⁸ Jacoviello, miután rövid magyarországi tartózkodását követően elhagyta az országot, Bécsből telefonon továbbította kolléganője írását Rómába. Castellani cikke egy-két tényszerű megállapítást leszámítva az olasz kommunista propaganda jól ismert valótlanosságait és durva torzításait ismételte. Sem ebben, sem másnap írásában nem igen szólaltatott meg magyar szemtanúkat, értesüléseit tehát újfent másodkézből szerezte.

Castellani végig a Duna Szállóban lakott, és mint az cikkének kezdő mondatából kiderül, még november 10-én éjjel is hallotta a hotelből a szovjet ágyuk lövéseit. A gyorsan változó események bemutatását a november 4-i második szovjet intervenció tényszerű összefoglalásával kezdte, majd arra kereste a választ, hogy mi vezetett a „fegyveres lázadáshoz”, a „fehérterror” kialakulásáig, ami miatt a szovjet csapatoknak be kellett avatkozniuk. A felkelés, mint írta, a korábbi politikai vezetés és a szocializmus útjáról letérő kormányzás súlyos hibái, valamint a szovjetekkel szembeni bizalmatlanság miatt következett be. A kommunista önkritika ellenére, amely azt sem hallgatta el, hogy a felkelőkhöz kommunisták is csatlakoztak, és a téves kormányzás

¹⁶ [INGRAO, Pietro:] Da una parte della barricata a difesa del socialismo. *L'Unità*, 1956. október 26. 1. Idézi: MADARÁSZ Imre: A magyar '56 és az olasz kommunisták. *Klió*, 2013/1. 115. (A továbbiakban: MADARÁSZ, 2013.) – PANKOVITS, 2007. 45. A magyar szöveget Madarász és Pankovits fordítása alapján közöljük.

¹⁷ FRIGERIO, 2012. 49–196. – Vö. MADARÁSZ, 2013. 114–117. Vangelistának a két helyszíni tudósító cikkeivel párhuzamosan is közölték beszámolóit a magyarországi történésekről, novemberben pedig egy rövid ideig Budapesten tartózkodott.

¹⁸ CASTELLANI, 1956c. 1., 7.

a kommunista párt széteséséhez vezetett, végső konklúzióként mégis azt vonta le, hogy a hatalmat a „régii reakciós magyar polgárság” akarta átvenni. Hamar előkerült az a propagandaszólam is, mely szerint nemcsak a hazai, hanem nemzetközi reakciós erők is bátorították és támogatták a felkelést. A „fehérterror” kialakulásával kapcsolatban Castellani maga is elismerte, hogy ellentmondásos volt a helyzet. Bár „éjszaka a rettegés volt az úr”, november 3-ára stabilizálódott a helyzet. Az újságíróknó túlzásokba hajló beszámolója szerint a politikai rendórség tagjai és a kommunisták célpontjaivá váltak a felkelők kegyetlen bosszújának, ami a lincseléstől és akasztástól az élve égetésen át a halált okozó injekciók beadásáig terjedt. Fontos közbevetni, hogy a *l'Unità* november 4. és 10. között négy fotót közölt a lincselésekről, amelyek közül kettő a címlapra került. Az egyikben, egy földön fekvő holttest látható egy bajonettel a szájában és Lenin portréjával a mellkasán, a többiben, a Köztársaság téren lencsevégre kapott karhatalmisták fán lógó és földön heverő holtteste láthatók felkoncolásukat követően. A november 10-én közölt fotót – bár csak az *Epoca* van feltüntetve – Mario De Biasi készítette. Az ominózus fénykép a fotóriporter többi felvételével együtt másnap, november 11-én jelent meg a népszerű képes hetilapban.¹⁹ A közölt fotók is azt a célt szolgálták, hogy a kommunisták bizonyítsák a „fehérterror” és a „fasiszta ellenforradalmárok” kegyetlenkedéseit.

Castellani a pártok újjáalakulása kapcsán nem mulasztotta el megemlíteni azt a veszélyt, amit a régi jobboldali elemek és a „magyar polgárság külföldről visszatérő legsötétebb alakjai” jelentettek. A „forrongó helyzet” fennmaradásáért a Nagy Imre vezette kormányt tette egyértelműen felelőssé, amely fokozatosan jobbra tolódott és „gyengességében napról napra egyre jobban lemondott a magyar nép demokratikus vívmányairól”.²⁰ Castellani indoklása szerint ezért volt szükség arra, hogy a szovjet csapatok beavatkozzanak. Ezen a ponton az újságíróknó, akárcsak Jacoviello, cinikus és hazug módon szembeállította a szovjetek humanusságát, a pusztítások minimalizálására törekvő kíméletességét a felkelők erőszakosságával és alattomoságával, azt a hamis látszatot keltve, mintha a forradalmárok lettek volna felelősek azért, hogy olyan sokan, köztük civilek sebesültek és haltak meg az utcai harcokban.

Castellani másnapi és egyben utolsó magyar forradalommal kapcsolatos cikkében, amelyet már Bécsből továbbított a római szerkesztőségnek, megragadta az alkalmat, hogy utoljára összegezze a közel három hét alatti benyomásait.²¹ Az újságíróknó Budapestet elhagyva viszonylag objektívan számolt be arról a fájdalmas képet nyújtó pusztításról, amely a várost érte, a felszedett útburkolatokról, a szitává lőtt

¹⁹ *L'Unità*, 1956. november 4. 1. – *L'Unità*, 1956. november 6. 1.; 2. – *L'Unità*, 1956. november 10. 3. – Vö. *Epoca*, 1956. november 11. 47.

²⁰ CASTELLANI, 1956c. 7.

²¹ CASTELLANI, 1956d. 7.

házakról, az utcán heverő lámpaoszlopokról, és a mindent beborító törmelékről. Az írás ezt követően az előző cikkében megjelent hazugságokat és torzításokat ismételte a „fehérterrortól”, a kommunisták elleni vadászatról, Nagy Imre kormányának tehetetlenségéről, a szovjetekre háruló nehéz szerepről. Castellani szerint a mindenre kiterjedő káosz és anarchia azt eredményezte, hogy az emberek között a gyanakvás és bizalmatlanság lett úrrá, „[...] a szovjet csapatok kivonulása a bosszú minden fajtájára alkalmat adott.”²² Az antiszemizmus is felütötte a fejét. Példaként hozta fel, hogy megtámadtak egy zsinagógát – itt feltehetőleg a Hajdúnánáson történetekre gondolt –, és azt is hozzátette, hogy „minden új üzemi tanácsból módszeresen kihagyták a zsidókat”.²³ Az utóbbi értesülését a rádióban és az MTI-nél dolgozó ismerősei elmondására alapozta. Bár voltak elszigetelt zsidóellenes cselekedetek a forradalom alatt, ezek a szemtanúk beszámolóí és az eddigi kutatások szerint is marginálisak voltak.²⁴ Az antiszemitizmus hangsúlyozása az olasz kommunisták részéről szintén azt a célt szolgálta, hogy bebizonyítsák, hogy a forradalmat a fasiszta elemek robbantották ki, ők akarták átvenni a hatalmat. Bár Castellani cikke az utcán fellelegezve sétáló emberek optimista képével zárult, sorai mögött érződött a jövőt illető bizonytalanság.

Castellani legutolsó cikkével egy napon látott napvilágot Alberto Jacoviello első tudósítása. Az újságírónak négy cikket közölte a kommunista pártlap, amelyek a november 4-ét követő hírzárlat miatt csak az után jelentek meg nyomtatásban, hogy a tudósító elhagyta Magyarországot.²⁵ Legemlékezetesebb külpolitikai tudósítói élményeit közreadó, 1961-ben napvilágot látott könyvében Jacoviello magyarországi útjának is szentelt egy külön fejezetet, ami azt jelzi, hogy karrierjének fontos állomása volt a rövid, de annál emlékezetesebb különtudósítói küldetés.²⁶ Részben a *L'Unità*-ban megjelent cikkekből, részben a szerkesztőség cenzúrája miatt az azokból kihagyott mozzanatok is tartalmazó, részletesebb visszaemlékezé-

²² CASTELLANI, 1956d. 7.

²³ CASTELLANI, 1956d. 7.

²⁴ MIKES, George: *The Hungarian Revolution*. Bev. MIKES, George. London, Andre Deutsch, 1957. 127–128. – STANDEISKY ÉVA: Antiszemitizmus az 1956-os forradalomban. *Élet és Irodalom*, 2004. február 27. 14–15.

²⁵ JACOVIELLO, Alberto: Viaggio da Sopron a Gyor a Budapest durante i tragici giorni vissuti dall'Ungheria. *L'Unità*, 1956. november 13. (a továbbiakban: JACOVIELLO, 1956a.) 1., 7. – Uő: Prime considerazioni sulle cause della tragedia del popolo magiaro. *L'Unità*, 1956. november 14. (a továbbiakban: JACOVIELLO, 1956b.) 3. – Uő: Ho rivisto colore che volevano ucidermi. *L'Unità*, 1956. november 16. (a továbbiakban: JACOVIELLO, 1956c.) 3. – Uő: Invito di un giornalista comunista alla verità. Testimonianze sull'Ungheria. *L'Unità*, 1956. november 22. (a továbbiakban: JACOVIELLO, 1956d.) 3.

²⁶ JACOVIELLO, Alberto: *La coesistenza difficile: otto anni di viaggi attraverso la diplomazia dell'Est e dell'Ovest*. Milano, Feltrinelli, 1961. 70–80. (A továbbiakban: JACOVIELLO, 1961.)

séből lehet rekonstruálni, mit látott az újságíró a forradalom leveréséből az alatt a néhány nap alatt, amíg az országban tartózkodott, és hogyan élte át és értékelte a tragikus magyar eseményeket.

Jacoviello eredetileg Prágából, repülővel akart eljutni Budapestre. Miután azonban megtudta, hogy a repülőjáratokat felfüggesztették, úgy döntött, hogy Pozsony közelében próbál belépni az országba. Ezúttal sem járt sikerrel: a határszakaszt ellenőrzésük alatt tartó felkelők nem engedték be az országba. Ezt követően Varsóba repült, hogy egy gyógyszereket szállító repülővel utazzon el a magyar fővárosba, az utolsó járatot azonban lekészte. Mivel később már egyetlen szocialista országból érkező repülőt sem engedtek leszállni a forradalmárok, Jacoviello kénytelen volt Bécsbe repülni, és a nyugati határszakasz felől autóval bejutni az országba. Sopron közelében november 6-án sikerült átlépnie a határt, és másnap, 7-én délután érkezett meg Budapestre.²⁷

Jacoviello november 12-én Bécsből továbbított cikke magyarországi utazásának részleteiről számolt be.²⁸ Egy osztrák fotós társaságában utazott, aki egyúttal tolmács és sofőr is volt. Első mellbevágó élménye az volt, hogy a szovjetek által ellenőrzött határszakasznál az osztrák vámosok és az ott várakozó külföldi újságírók óva intették őket, hogy belépjenek az országba, mondván, hogy a szovjetek mindenkire azonnal rálőnek és mindenkit megölnek, aki feléjük közeledik. Jacoviello szerint ez „durva hazugság volt”, és több ízben megjegyezte, hogy velük milyen rendesen bántak a szovjetek. A tudósító gyakorlatilag egész írását annak szentelte, és mindent annak rendelt alá, hogy megcáfolja a hallottakat, és a szovjet katonák emberségességét, kíméletességét, hősiességét bizonyítsa. A Vörös Hadsereg katonáinak sajnálata és dicsőítése írásainak egyik hangsúlyos leitmotívumává vált.

Jacoviellóék első útja Sopronba vezetett. A várost magyar nemzeti zászlókkal lobogózták fel, az emberek gomblyukukba tűzött kokárdát viseltek. Mindenki beszüntette a munkát, a boltok zárva voltak. A földön röpcédulák hevertek, amelyek arra szólították fel a dolgozókat, hogy a szovjet csapatok kivonulásáig ne vegyék fel a munkát. Az újságíró a leírtak alapján csak a szovjet katonáktól szerezte be értesüléseit, tőlük tudta meg, hogy miután a felkelők a felszólítás ellenére sem tették le a fegyvereket, körbevették a diákok és munkások által előző nap megszállt egyetemet, és arra vártak – ennek Jacoviellóék is szemtanúi voltak –, hogy a „józan eszükre hallgatva” megadják magukat.

²⁷ Jacoviello öt évvel későbbi visszaemlékezésében, amelyben részletesen beszámolt magyarországi útjáról, valószínűleg tévedésből rossz dátumokat adott meg. JACOVIELLO, 1961. 70–71.

²⁸ JACOVIELLO, 1956a. 1., 7.

A következő állomás Győr volt. A városba érve meglehetősen feszült hangulat uralkodott. A tudósító itt már az emberek egy kis csoportjával is beszélt. A győriek elmondták, hogy addig nem hajlandók munkába állni, amíg a szovjetek nem vonulnak ki az országból. Az elmúlt tíz nap történéseit Jacoviello állításával ellentétben nem a győriek tolmácsolásában, hanem a kommunista újságíró interpretációjában összegezte, ami egyáltalán nem felelt meg a valóságnak. Jacoviello verziója szerint a régi kommunista vezetők lemondását követelő tüntetésből fegyveres összecsapás lett, majd három nap után a munkásokból, katonákból és diákokból álló nemzeti tanács megpróbálta megszüntetni a városban eluralkodó káoszt. Hogy az írás minél dehonesztálóbb képet sugalljon a forradalomról és a forradalmárokról, leírta azt a minden valóságalapot nélkülöző részletet is, hogy a felkelők milyen kegyetlen módon álltak bosszút és lincseltek meg a tömegbe lövő rendőröket: testüket felkoncolták, megmarcangolták, a parancsnok szemét kivájták.²⁹

Jacoviello interpretációja szerint oly mértékben anarchikussá és kiszámíthatatlanná vált a helyzet az egész országban, hogy a különféle fegyveres csoportok már egymással is harcoltak, a rendőrök elleni fellépés pedig kommunistaüldözésbe csapott át. Megjelentek „[...] a reakciós, hatalmától megfosztott uralkodó osztály, a Horthy-korszak régi, sötét alakjai, akik azon ügyködnek, hogy visszatérjen a múlt”.³⁰ Nagy Imre kormányának kicsúszott a kezéből az irányítás. Jacoviello rövidesen rátért a rendet helyreállító szovjet katonák, tisztek csodálattal vegyes dicsőítésére. Minden sorából a nyugati kommunistáknak a nácik és a fasiszták ellen harcoló Vörös Hadsereg iránti hódolata és tisztelete áradt. „A szovjet katonák és tisztek, a munkások, parasztok és kommunisták becsületes arcával jelennek meg. De nehéz mindmáig a feladatuk, egy olyan szituációban, ahol a múlt hibáinak és a megrázó napok történéseinek, gyötrődéseinek és ellenérzéseinek tragikus súlya van. Keserves feladat jutott tehát ezeknek a katonáknak, a Vörös Hadsereg tisztjeinek, a szovjet nép rendes, nagylelkű fiainak, akik azért siettek ide, hogy elszigeteljék és leverjék a felkelők bandáját, hogy rendet tegyenek ebben az országban, amely kezdett széthullani. [...] Az biztos, hogy mindent megtettek ebben a rendkívül nehéz helyzetben, hogy azt a benyomást keltsék a magyar népben, hogy szívük keserűséggel van telve, miközben feladatukat végzik, és kezet nyújtanak mindazoknak, akik nem fogtak fegyvert.”³¹

²⁹ Győrben a börtönnél történt incidenst leszámítva, amikor néhány tüntetőt megöltek az épületet őrző katonák, nem történt komolyabb fegyveres összecsapás, és ezt követően sem alakult ki anarchia a városban. Vö. SZAKOLCZAI Attila: 1956. *Forradalom és Szabadságharc Győr-Sopron megyében*. Győr, Győr Megyei Jogú Város Levéltára 2006. 14–34.

³⁰ JACOVIELLO, 1956a. 7.

³¹ JACOVIELLO, 1956a. 7.

Jacoviello rövidesen egy újabb epizódot is elmesélt. Amikor Budapest felé tartottak, egy fiatal és izmos szovjet tiszt megállította autójukat az úton, hogy ellenőrizze az iratokat. Megkérdezték, hogy biztonságos-e az út, és egyikőjük arra is rákérdezett, hogy vannak-e arrafelé partizánok. Az addig készséges és kedves szovjet katona a partizán szó hallatán feszült, sértett lett, fejével intett, majd gyorsan továbbengedte őket. Jacoviello szerint nem kizárt, hogy a tiszt a második világháború alatt maga is a nácik és fasiszták ellen harcolt partizánként, ezért szemében a magyar forradalmárok nem partizánok, hanem fasiszták voltak. Jacoviello, úgy tűnik nem tudott ezzel teljesen azonosulni, ezért, hogy némileg árnyalja a képet, rögtön kijelentette, hogy nem minden felkelő volt „fasiszta” vagy „bandita”, és azt is hozzátette, hogy „hiba lenne azt elfelejteni, hogy a megmozdulásban dolgozók is részt vettek”.³² Az utóbbi megállapítás jelentőségét azonban nyomban azzal kisebbitette, hogy nem lehet pontosan megmondani, hány munkás vett részt a harcokban, és ez nem is lényeges.

Jacoviello ezt követően tovább folytatta utazásuk ismertetését, és rátért a másnap Budapesten látottak leírására. November 7-én a fővárosba érkezve maguk is szemtanúi voltak a szovjetek és a felkelők közötti heves összetűzéseknek. Feltehetőleg a Bécsi út felől jutottak be a városba. Az oda vezető úton két szovjet harcokosi tartóztatta fel autójukat, hogy igazoltassa őket. A szovjet tiszt, amikor megtudta, hogy Jacoviello elővigyázatosságból nem hozta magával Magyarországra a pártkönyvét, a hithű kommunisták büszkeségével és merevségével kioktatta az olasz kommunistát: „[...] egy kommunista mindig magával hordja a párttagsági könyvét, bárhová is megy. És ott, a golyók tüzeiben is megmutatja nekem az övét.”³³

Arra, hogy Jacoviellóék Óbuda felől érkeztek, a cikkekben és a visszaemlékezésben említett fallal határolt téglagyárból, a földszintes munkáslakásokból és a „régiből”, „kastélyból” lehet következtetni.³⁴ Jacoviellóék a Bécsi úton haladva a téglagyárnál és a Kiscelli Múzeumnál a szovjetek és a felkelők közötti összeütközés kelles közepén találták magukat. Olyan kielezett volt a helyzet, hogy azt gondolták, hogy a közvetlen közelükben lévő szovjet tank őket is célba veszi, de a kocsiból kiszállva sértetlenül megúszták az incidenst, és fedezékbe tudtak vonulni a szomszédos gyárban.

A Jacoviello által átélt epizód ismét apropót szolgáltatott arra, hogy a szovjetekről dicshimnusz zengjen, és Castellanihoz hasonlóan önruralmukat és kíméletes-

³² JACOVIELLO, 1956a. 7.

³³ JACOVIELLO, 1956a. 7.

³⁴ A Bécsi útnál található, és az azóta lebontott Újlaki Téglagyárról, a közeli, a népnyelvben csak cegajként használt munkáslakótelepről és a kastéllá átépített egykori kolostorról, a Schmidt-kastélyként is ismert Kiscelli Múzeumról van szó.

ségüket hangsúlyozza: „Csak azért menekültünk meg, mert a szovjet géppuskás rendkívül gondosan és idegtépő önuralommal járt el. Később értesültem arról, hogy egész Budapesten ugyanígy viselkedtek a szovjet harcokosok, mindig kerülték, hogy lőjenek, hacsak nem pontosan oda, ahonnan a támadás indult, és csak miután megtámadták őket.”³⁵

Jacoviello november 14-i cikkében visszatért a Kiscelli Múzeumban magukat elbarikádoló forradalmárok és a szovjetek közötti harcra, és azt a hazugságot ismételte, hogy a szovjetek – hogy elkerüljék a pusztítást – nem támadásra, hanem védekezésre rendezkedtek be. Állítása szerint – cáfolva azt az egyébként téves híresztelést, hogy a szovjetek repülőkről is bombáztak – a szovjetek azért nem bombázták a dombon lévő egykori Schmidt-kastélyt, mert minimalizálni akarták az ellenfél veszteségeit, akár azon az áron is, hogy ezzel saját katonáik életét veszélyeztetik.

A kommunista újságíró a csaknem két napig tartó súlyos összeütközés emberáldozatainak számbavételekor csak az úton fekvő szovjet katonáknak a felkelők kézi-gránátjaitól borzalmasan szétroncsolt holttesteiről tett említést. Ezzel egyértelműen a felkelőkről kialakult negatív képet akarta erősíteni.³⁶ Az előbbieket ugyanakkor ellentmondtak annak, amit Jacoviello a Kiscelli Múzeum környékén és a belvárosban látott borzalmas pusztításokról írt. Maga is megjegyezte, hogy nem azért említette a szovjetek kíméletességét, hogy kisebbítse a Budapestet ért pusztítást. „De ha arra gondolunk, hogy két nap és két éjjel ilyen harcok folytak a városban, érthető hogy Budapest belvárosában mennyi az összedőlt, siralmas állapotban lévő ház, mennyi ház égett le, utakat forgattak fel, villamos síneket téptek ki, levegőben levő huzalok lógnak összegubancolva mindenütt.”³⁷ „A város [...] szívszorító képet nyújt. Nagy a rombolás, a károk felbecsülhetetlenek, a lakosság igen nyomasztó nélkülözésre kényszerül.”³⁸

Jacoviello néhány évvel későbbi visszaemlékezésében teljesen másképp írta le a Budapest közelében és a Bécsi úton történeteket.³⁹ Az igazoltatáskor a szovjet tiszt nem akarta kocsijukat továbbengedni. Miután Jacoviello csak az útlevelét tudta bemutatni, és nem tudta bizonyítani, hogy egy kommunista lapnak az újságírója, a katona nagyon dühös lett, majd elküldte őket a pokolba. Az a fontos epizód is kimaradt a cikkből, hogy miután Jacovielloék kocsiját találat érte és bemenekültek a téglagyárba, a pincében töltötték az egész éjszakát a munkások és családtagjaik

³⁵ JACOVIELLO, 1956a. 7.

³⁶ JACOVIELLO, 1956a. 7. – JACOVIELLO, 1956b. 3. – A Kiscelli Múzeumnál és a környéken folyó harcokhoz ld. Karacs Zsigmond: *Az óbudai Schmidt-kastély ellenállói*. <http://www.bpht.hu/historiak/65.pdf>

³⁷ JACOVIELLO, 1956a. 7.

³⁸ JACOVIELLO, 1956b. 3.

³⁹ JACOVIELLO, 1961. 72–75.

harmincfős társaságában. Az összes ott tartózkodó személy a szabadságharcosok oldalán állt, Rákosit egy gyűlöletre méltó és kegyetlen diktátornak nevezték. Jacoviello visszaemlékezésében elismerte, hogy ekkor szembesült először azzal, és gondolkodott el arról, hogy mi is történt valójában Magyarországon: nem akart hinni a magyaroknak, de mégsem tudta őket ellenségnek tekinteni. Azt persze nem bírta megállni, hogy ne tegye fel a kérdést a pincében tartózkodó embereknek – jóllehet szavait nem akarta lefordítani a tolmács –, hogy „[...] azok az emberek, akik magukat kommunistának vallják, hogy tudnak fegyvert fogni a Vörös Hadsereg katonái ellen.”⁴⁰ Végül arra a konklúzióra jutott, hogy bármennyire is szeretné, épp emiatt nem tud azonosulni a magyar szabadságharcosokkal.

Jacoviello másnap, november 8-én kora reggel gyalog indult el a belvárosba, és egy nap alatt jutott el a Duna Szállóhoz. „Zűrzavar, keserűség, csalódás”, így összegezte szűkszavúan a látottakat. Nem mulasztotta el üdvözölni a szovjet hadseregnek az olasz kommunisták hivatalos álláspontja szerint fájdalmas, de szükségszerű intervencióját, aminek köszönhetően az élet november 9-én lassan visszatért a normális mederbe. Jacoviello elutazása körülményeire is kitért. November 10-én ő kezeskedett a szovjeteknél, hogy a távozni szándékozó kollégái valóban az olasz sajtó munkatársai. Tizenegy olasz újságíró kollégájával, három autóval lépték át a határt, és vasárnap dél körül érkeztek meg Bécsbe. Az újságírók szerencsés megérkezéséről az olasz lapok is beszámoltak. Az *Il Tempo* című napilap másnap például közzé is tett egy fotót, amelyen Ilario Fiore, Indro Montanelli, Matteo De Monte és Matteo Matteotti láthatók. A napilap Budapesten járt különtudósítója, Fiore további részleteket osztott meg a távozás körülményeiről. Az olaszokkal együtt osztrák és angol újságírók is megkísérelték elhagyni az országot, de a szovjetek mindenkit megállították, és a tatai honvéd laktanyában kellett tölteniük az éjszakát. Csak a kommunistákat akarták továbbengedni, Jacoviello azonban nem volt hajlandó a többi olasz kollégája nélkül elindulni. Indro Montanelli szintén megírta, hogy Jacoviello „udvarias” és „elegáns” fellépésének köszönhetően kapott az összes olasz újságíró engedélyt a továbbhaladásra.⁴¹

A szakmai szolidaritás eme megnyilvánulását Jacoviello főnökei nem vették jó néven. Jacoviello végképp magára haragította Palmiro Togliattit, amiatt, hogy túl jó viszonyt ápolt a polgári, az olasz kommunisták által csak „reakciónak” bélyegzett olasz lapok újságíróival. A helyzetet feltehetőleg csak rontotta és még kellemetlenebbé tette a kommunista vezetés szemében, hogy Jacoviello szolidaritását még

⁴⁰ JACOVIELLO, 1961. 74.

⁴¹ *Il Tempo*, 1956. november 12. 1. – FIORE, Ilario: *Ultimo treno per Budapest*. Milano–Verona, Mondadori, 1957. 298–307. – MONTANELLI, 1989. 23. – Jacoviello a tatai kényszerpihenőre másnap i cikében újra visszatért. JACOVIELLO, 1956b. 3.

John MacCormac, a *New York Times* külföldtudósítója is méltányolta cikkében.⁴² Jacoviellóra egyébként már korábban is neheztelt az OKP főtitkára. Nem nézte jó szemmel, ahogy az újságíró a Budapesten látottakról vélekedett. A visszaemlékezők szerint Jacoviello forradalomról és a forradalmárokról alkotott véleménye nem mindenben egyezett az olasz kommunista vezetés ortodox álláspontjával. Ezért is fordulhatott elő, hogy tudósításainak azokat a részeit, amelyek a kommunisták szemében a legkisebb módon is eltértek a hivatalos verziótól – például a szovjeteket negatív, a felkelőket pedig pozitív színben tüntették fel –, kivágták, lerövidítették. Feltehetőleg ezért maradt ki Jacoviello első cikkéből az a momentum, amikor a tudósító és útítársa a munkásokkal együtt elrejtőzve töltötte Óbudán az éjszakát, vagy annak részletei, ahogy az olasz és nyugati újságírók elhagyták Magyarországot. Az is elgondolkodtató, hogy tudósításaiban szinte kizárólag csak a szovjet halottakról lehet olvasni. A kommunista vezetés és a Jacoviello közötti nézeteltérés odáig fajult, hogy amikor Jacoviello visszatért Rómába, egy indulatos szerkesztőségi ülésen elmozdították a külpolitikai rovat éléről. Azt követően rendült meg teljes mértékben pozíciója a lap vezetőségének szemében, hogy egy olyan írást is szeretett volna közölni, amelyben a tragikus magyar eseményeknek a magyar áldozatairól is megemlékeztek volna. Ebbe az olasz kommunista vezetés nem ment bele.⁴³

Jacoviello külön cikket⁴⁴ szentelt annak a didaktikus és valószerűtlen jelenetnek, amikor újra találkozott azokkal a fiatal felkelőkkel, akik a határnál a sikeres határátlépés előtti este, tehát november 5-én egy másik átkelőhelyen nem akarták beengedni, sőt állítólag azzal fenyegetőztek, hogy megölik az olasz tudósítót, mert egy kommunista lapnak dolgozik.⁴⁵ Magyarországot elhagyva Jacoviello megtudta, hogy a felkelők közül néhányan sikerült elmenekülnie Ausztriába, és fejébe vette, hogy megkeresi őket. Egy Bécs melletti menekülttáborban bukkant rá a három fiatal fiúra; mindenáron kezet akart velük rázni, ami végül a fiúk hosszú és kínos vonakodása után sikerült is, az egyikkel pedig szóba is elegyedett franciául. Cikkében ugyanakkor a magyar fiúknak a szavait nem idézte, csak a saját elfogult véleményét ismételte

⁴² MACCORMAC, John: Budapest Scenes in War Depicted. Vignettes of Life in Ruined Hungarian City Recalled by Newsman Who Left. *New York Times*, 1956. november 13. 20. Idéz belőle: RÁCZ János: *Az 1956-os forradalom következményei az angolszász világ sajtójának a tükrében*. Doktori disszertáció. Budapest, ELTE, 2013. 35. – François de Geoffre francia tudósító könyvében leírta azt a nem éppen szokványos, az olaszok jovialitására jellemző jelenetet, amikor az utcán összefutott Jacoviellóval, aki egy volt olasz fasiszta képviselő társaságában sétált a rommá lőtt Budapest belvárosában. Vö. DE GEOFFRE, François: *Hongrie Terre Déchirée. Je reviens de Budapest...* Paris, Edition Fleuve Noir, 1957. 137.

⁴³ FRIGERIO, 2012. 107–112. Vö. PANKOVITS, 2007. 48–49.

⁴⁴ JACOVIELLO, 1956c. 3.

⁴⁵ Vö. JACOVIELLO, 1956a. 1. – JACOVIELLO, 1961. 71–72.

a Budapesten látottakról, a lázadó és szófogadatlan gyerekek megbocsátó apa szerepében tetszelegve. Búcsúzóul azt kiáltotta nekik oda, hogy térjenek vissza hazájukba, mert az országnak szüksége van rájuk. Cikkét azzal a cinikus és patetikus kitételrel zárta, hogy reméli, hogy ez a három fiatal, aki néhány nappal korábban még kész volt meghalni egy „rossz ügyért”, jó útra tér.

November 14-én közölt cikkében Jacoviello folytatta az értékelést, és megpróbálta cáfolni az „antikommunista propaganda hazugságai”-t.⁴⁶ Cikkében a normális élet lassú, de zökkenőmentes visszatérését hangsúlyozta, aminek egyik fontos eleme volt, hogy a Kádár-kormány mindenkinek amnesztiát ígért, aki letette a fegyvert. Ezt, úgy tűnik, Jacoviello el is hitte, sőt naivan azt gondolta, hogy a forradalmároknak nincs félnivalójuk a megtorlástól. A bujkáló felkelőkkel kapcsolatban azonban nem mulasztotta el megemlíteni, hogy valószínűleg olyan „bűntényekkel piszkolták be magukat, amelyeknek semmi közük sem volt a népi felkelés célkitűzéseikhez”.

Újra előkerült a szovjet hadsereg humánusságának motívuma. Megemlítette például, maga is látta, ahogy egy ellenőrzésen fennakadt felkelőt annak ellenére engedtek szabadon a szovjetek, hogy egy töltött pisztolyt találtak nála. Függetlenül attól, hogy ilyen vagy hasonló helyzetek akár meg is történhettek, ezzel Jacoviello nem tudta megcáfolni azt az olasz lapokban megjelent és általa rágalomnak tartott hírt, hogy a szovjetek a foglyul ejtett forradalmárokat deportálták. Mint Litván György írja: „Ivan Szerov tábornok, a szovjet Állambiztonsági Bizottság Budapesten tartózkodó elnöke parancsot adott a felkelésben vezető vagy aktív szerepet játszó (vagy annak tartott) elfogottak kiszállítására.”⁴⁷ A foglyokat végül politikai nyomásra decemberben és januárban hazaszállították.

A forradalom kitörésének okait és következményeit vizsgálva Jacoviello az OKP hivatalos álláspontjához hasonlóan úgy vélekedett, hogy október 23-án megfelelő politikai vezetéssel és döntéssel a szovjetek beavatkozása nélkül is kezelni lehetett volna a konfliktust, és „talán el lehetett volna kerülni a tragédiát”. A korábbi kommunista vezetés felelőssége és bűne, hogy elmulasztotta „békés módon megmenteni a szocializmust”. A november 4-i szovjet támadást azonban indokoltnak tartotta, azon okokból kifolyólag, amit már korábban is több ízben leírt (az állam szétesése, fegyveres csoportok elburjánzása, anarchikus állapotok stb.). „Meg vagyok viszont győződve arról, hogy bármennyire keserű, fájdalmas és szörnyű is volt, sehogy sem lehetett elkerülni a második beavatkozást.”⁴⁸

⁴⁶ JACOVIELLO, 1956d. 3.

⁴⁷ LITVÁN György: Mítoszok és legendák 1956-ról. In: *Évkönyv 2000 – VIII. Magyarország a jelenkorban*. Szerk. Kőrösi Zsuzsanna – Standeisky Éva – Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2000. 218.

⁴⁸ JACOVIELLO, 1956b. 3. – Vö. *Testvérpártok a magyarországi eseményekről*. Budapest, Kossuth,

Jacoviello legutolsó „magyarországi tanúvallomásában”⁴⁹ az olasz sajtóban megjelent, ellene irányuló támadásokra reflektálva, leplezett sértettséggel kijelentette, hogy „egy kommunistának nincs mit rejtegetnie”, ezért ő írásaiban a dráma minden aspektusát megpróbálta bemutatni. Hogy a Vörös Hadseregről írtakkal kapcsolatban megvédje magát, immár sokadszorra kijelentette: a magyar nép tragédiája mellett leginkább a szovjet katonák és tisztek keltettek benne, „kommunista, antifasiszta és demokratikus olaszban [...] emberi együttérzést”. Fájdalmasan érintette Jacoviellót, hogy a szovjetekre hárult a magyar forradalom leverésének keserű feladata. Olasz újságíró kollégáival vitakozva újra megismételte a második szovjet beavatkozás jogosságát, amelynek szükségességét még Varsóban ismerte fel, tehát azelőtt, hogy Magyarországra betette volna a lábát. Néhány órás győri és soproni benyomásaira alapozva állította, hogy vidéken igenis káosz uralkodott. Később hozzátette, hogy ez egy olyan felkelés volt, amelyben „[...] egymás mellett felfegyverezve vettek részt diákok és banditák – mint Dudás –, kommunisták és horthysták, munkások és külföldi hatalmak ügynökei, a nép fiai és a mindenétől megfosztott arisztokrácia gyermekei.” A szovjet beavatkozásra szerinte geopolitikai szempontból, Európa stabilitása, a béke megőrzése érdekében is szükség volt.

A *l'Unità* legismertebb budapesti tudósítójának írásait Montanelli visszaemlékezésével érdemes zárni, ami rávilágít arra, hogy mi zajlott le Jacoviellóban a fájdalmas magyar tragédia láttán Budapesten: „[Jacoviello,] fanyar személyiség volt. Nem bánt csínján a szarkazmussal, azokkal szemben, akik mint én is, szemében a »reakciót« testesítették meg. Az első közeledés ezért nehéz volt. De aztán megértettem, hogy ha erősítette a hangnemet, azért tette, hogy védekezzen. Önmagát emésztette, és nem akarta a valóságot elismerni. Mindez afelé vitt, hogy értékeljem őt, különösen pedig hogy ne kínozzam alkalmatlan szellemeskedéssel mindazzal kapcsolatban, ami a lelkében végbemehetett. Olyannak tűnt előttem, mint aki szerzetesi fogadalmát letéve érzi magában az eretnecség erősödő erejét, de nem tud kitörni. Ebben az elkeseredett légkörben Jacoviello egyébként kiváló kollégának bizonyult: soha nem használta ki azt a kiváltságos helyzetet, amely – legalábbis elméletben – egy kommunista országban egy kommunistának kijárt volna.”⁵⁰

1957. 65–67.

⁴⁹ JACOVIELLO, 1956d. 3.

⁵⁰ AJELLO, Nello: *L' incontro con Montanelli nella Budapest in rivolta*. http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1996/03/03/incontro-con-montanelli-nella-budapest-in.html?refresh_ce.

JUDIT ANTÓNIA FARKAS

“WHAT THEY WERE ALLOWED TO SAY THEY SAID IN THEIR ARTICLES; THE REST THEY CENSORED.”

THE 1956 HUNGARIAN REVOLUTION THROUGH THE EYES OF
BUDAPEST-BASED CORRESPONDENTS OF ITALIAN COMMUNIST
NEWSPAPERS

Journalist Indro Montanelli of the most widely read Italian newspaper *Corriere della Sera* wrote the following in his article on November 25th, 1956: “It seems to me the communist media stubbornly persist in their belief that the Budapest uprising and the unbelievable, superhuman resistance against the Grubenyik tanks that followed were the work of fascists, ex-Horthy Era officers, landowners, bourgeoisie and aristocrats. I cannot argue with these assessments. Three of my communist colleagues who had been with us in Budapest – Jacoviello, Bontempi and Perucchi – have already written what they have been allowed to say in their articles; the rest they have censored. Certain censorship in certain newspapers is more eloquent than anything that has been written.”

It is well known that in Italy, which at the time was home to one of Western Europe’s largest and most influential communist parties, the violent crushing of the 1956 Hungarian Revolution not only sent shockwaves through the public, but also led to a major crisis within the Italian Communist Party. Among all the political parties, only the communists referred to the Hungarians’ revolution as a “counterrevolution” and “fascist coup”, welcoming the popular uprising’s suppression by the Soviets. Using Montanelli’s quote as a starting point, the study takes a look at the Budapest-based reporting of special correspondents from three different communist organs – *l’Unità*, *Il Paese* and *Vie Nuove* – and their interpretations of the events of Budapest, both in the newspapers and in their later recollections. We analyze what the Italian communist media correspondents sent to Budapest saw, wrote or did not (or could not) write about the autumn events of ’56 in the pages of their respective newspapers. The study focuses foremost on how the articles written by Adriana Castellani and Alberto Jacoviello of *l’Unità*, the flagship daily of the Italian Communist Party, misinformed readers via both editorial censorship and the writer’s self-censorship, thus rigorously upholding the Italian communist leadership’s official standpoint and falsifying the facts of the tragic Hungarian events. In the second half of the study we take a look at the articles written by correspondents Sergio Perucchi and Giorgio Bontempi of *Vie Nuove* and *Il Paese*, respectively, and their activities while in Budapest.

JUDIT ANTÓNIA FARKAS

„IN IHREN ARTIKELN ERZÄHLTEN SIE, WAS SIE ERZÄHLEN DURFTEN, DEN REST VERSCHWIEGEN SIE“

DIE REVOLUTION UND DER FREIHEITSKAMPF UNGARNS 1956 AUS DER SICHT DER AUS BUDAPEST BERICHTENDEN ITALIENISCHEN KOMMUNISTISCHEN JOURNALISTEN

„Wie ich sehe, besteht die kommunistische Presse hartnäckig darauf, dass der Buda-
pester Aufstand und der darauf folgende unglaubliche, übermenschliche Widerstand
gegenüber den sowjetischen Grebennik-Panzern das Werk von Faschisten, ehemali-
gen Horthy-Offizieren, von Grundbesitzern, Bourgeois und Aristokraten war. Ich
kann mit diesen Feststellungen nicht diskutieren. Drei kommunistische Kollegen von
mir, die mit uns in Budapest waren – Jacoviello, Bontempi und Perucchi – berichteten
bereits in ihren Artikeln, was sie berichten durften, den Rest verschwiegen sie. Das
Verschweigen von Tatsachen in gewissen Zeitungen ist beredter als jede Rede“,
schrieb Indro Montanelli am 25. November 1956 in seinem Artikel in der meistgele-
senen Tageszeitung *Corriere della Sera*. Es ist bekannt, dass in Italien, dem Land,
das über eine der größten und einflussreichsten kommunistischen Parteien Westeuro-
pas verfügte, die blutige Niederschlagung der Freiheitsbestrebungen der Ungarn nicht
nur die Öffentlichkeit schockierte, sondern auch in der Italienischen Kommunisti-
schen Partei eine tiefe Krise hervorrief. Unter sämtlichen Parteien waren es allein die
Kommunisten, die die Revolution der Ungarn „Konterrevolution“, „faschistischen
Putsch“ nannten und die Niederschlagung des Volksaufstandes durch die Sowjets
begrüßten. Die Studie stellt ausgehend von Montanellis Zitat die Beiträge der Buda-
pester Sonderkorrespondenten dreier kommunistischer Organe, *l'Unità*, *Il Paese* und
Vie Nuove und ihre Eindrücke in Ungarn aufgrund von Zeitungsartikeln und Erinne-
rungen dar. Wir untersuchen, was die nach Budapest entsandten Korrespondenten der
italienischen kommunistischen Presse sahen und was sie über die Herbstereignisse
1956 schrieben oder nicht schreiben durften. Im ersten Teil der Studie analysieren wir
die Artikel, die Adriana Castellani und Alberto Jacoviello für das Zentralorgan der
Italienischen Kommunistischen Partei *l'Unità* schrieben, nämlich auf welche Art und
Weise das Organ, das mit Zähnen und Klauen am offiziellen Standpunkt der italieni-
schen kommunistischen Führung festhielt, durch Zensur und Selbstzensur der Jour-
nalisten die Leser des Blattes falsch informierte und die Tatsachen im Zusammen-
hang mit den tragischen ungarischen Ereignissen verfälschte. Im zweiten Teil der
Studie präsentieren wir die Tätigkeit und die Artikel der Korrespondenten Sergio
Perucchi und Giorgio Bontempi von *Vie Nuove* und *Il Paese*.

